

Božo VUKOVIĆ

Searching for the explanation of one verse from the famous work »Gorski vijenac«: »The human blood is an evil wound, it has even started to jump out from your nose« the author found the syphilitic defects of palate, probably very similar to those Amatus Lusitanus had made the obturator for. So, some associations to the mentioned Njegoš verse in »Gorski vijenac« and to the first application of obturator appeared and were worked out in the paper.

Dušan LAKOVIĆ, Filip ŠOČ i Drago PETROVIĆ

Prije dvije godine (1974) pojavila se kolera istovremeno u Napulju i Bariju. Pretpostavlja se da je infekcija uvezena sa inficiranim školjkama iz Sjeverne Afrike. Postoji pretpostavka da su se školjke inficirale u morskoj vodi od gradske i brodske kanalizacije. Nije isključeno da je infekcija nastala zbog dotrajale neadekvatne vodovodne mreže u kvartovima s lošim higijenskim i stambenim uslovima.

Poimanjem prošlosti upozorava se budućnost, u ovom slučaju da se izgradnjom vodovoda i kanalizacije, naročito u primorskim gradovima, smanji opasnost od eksplozivnog širenja crijevnih bolesti koje su osobito pogibeljne za vrijeme turističke sezone.

Da je i ranije prijetila opasnost da se kolera prenese iz Italije u Crnu Goru, te i da su rigorozno sprovedene preventivne mjere u Crnoj Gori protivu kolere, može se zaključiti iz arhivskog dokumenta iz 1910. godine, kada su bila određena tri ljekara da pregledaju grožđe koje je u Italiji kupio Pavle Gvozdrenović i da utvrde može li on od tog grožđa ispeći rakiju. Sva tri ljekara (Ognjanović, Matanović i Kujačić) jednoglasno su odlučila da se to Gvozdrenoviću ne dozvoli.

I pored strogih preventivnih mjera, bilo je 1911. godine i kod civilnog stanovništva i u vojnom stanu (Kasarni) na Cetinju slučajeva azijske kolere. U to vrijeme od jula do novembra mjeseca radila je na suzbijanju kolere u Crnoj Gori komisija od pet austrijskih ljekara, među njima bečki bakteriolozi Moldovan i Strisower, kao i sanitarni inspektor Dalmacije Palčić. U to vrijeme radi pomoći na suzbijanju kolere kao epidemiolog i bakteriolog nudio se dr Jan Jukeš iz Praga.

Radi dezinfekcije odjednom je trebavano iz apoteke 200 kg karbolnog mleka i 20 kg lizola (Risto Dragičević; Sanitetska služba u Crnoj Gori. Med. zapisi, 25: 24, 1972).

Iz ove godine, tj. od 15. jula 1911. godine datira »Uputstvo za suzbijanje kolere i šta treba činiti kada se ista pojavi«. Uputstvo je izradilo Sanitetsko odjeljenje Ministarstva unutrašnjih djela, mada se može pretpostaviti da ga je izradio dr Kujačić, jer je on kao član komisije pored izrade drugih pravila dobio zadatak da izradi Pravilnik o suzbijanju kolere i kuge (Cetinjski arhiv, br. 157, 1911).

Uputstvo za suzbijanje kolere sadrži 36 članova i kao dokaz koliko je to uputstvo bilo iscrpno i naučno fundirano citirat ćemo član 33 koji se odnosi na postupak sa umrlima od kolere.

Kad bolesnik, koji je zaražen od kolere, umre, ne treba nipošto s njim postupati po običaju, već ga što prije sahraniti. Mjesto kupanja treba ga umotati u pokrov dobro nakvašen u 5% karbola ili 2% sublimata. Sanduk, u koji se umrli ima smjestiti treba da je dobro zatvoren i unutra posut krečom, a izvana katramisan.

Osim nosača, druge nikakve pratnje ne smije biti a nosači treba da imaju na sebi naročito udešene rukavice i haljine koje se mogu dobro dezinfikovati.

Nosila, na kojima se ima nositi sanduk, moraju biti tako udešena, da ovaj nigdje ne dohvata haljine nosača.

Nikakvih običaja, koji se vrše u drugim smrtnim prilikama kao n.pr. pokajnica, daga, parastosa itd., ne smije biti.

Dokaz da su ljekari u Crnoj Gori pratili pojavu bolesti u svijetu i da su obavještavali javnost o opasnosti koja im prijete vidi se iz crnogorskih novina »Glas Crnogorca«. »Glas Crnogorca« je u broju 39 od 26. IX 1892, godine posvetio skoro sve svoje stupce da bi pod nazivom »Prva pomoć u nesreći od kolere do dolaska ljekara« objavio prevedeni članak sa ruskoga.

Kao zaštitna mjera se navodi da se pije prokuvana voda, da se može piti čaj ili crna kafa, a ako nema kafe i čaja da se pije voda u kojoj je bila obarena metvica ili kamomila. Ova metvičava ili kamomilna voda ne treba da je jaka, nego tanka.

Koliko je bila živa primenjivana u liječenju svih bolesti, i to u većoj dozi, vidi se iz uputstva da se može primenjivati i prije dolaska ljekara kao kalomel koji se davao u dozi od 4 santigrama svaki sat pet do šest puta u toku dana. Kao drugi lijek davao se salol (phenil salicilas) u dozi od 55 santigrama praška na svaka dva sata.

Lijek koji je primenjivan kada druge mjere nijesu pomogle su »kapljice protiv kolere« (Botkinove ili Inozemcove) koje su se davale dok ne prestane bljuvanje.

Jedna od mjera koja je onda preporučana i koja se održava sve do današnjih dana je trljanje i oblaganje bolesnog flašama tople vode i, još bolje, vrućim opekama i pretopljavanje pokrivačima.

U broju 28 »Glas Crnogorca« od 7. VII 1890. godine vojni ljekar Kovačević piše o koleri u Španiji i navodi da Španci nijesu htjeli priznati da u Pueblodu — Rugatu vlada kolera, već da se radi o žutoj groznici koja je donešena brodom iz Novog Orleansa svršetkom maja mje-

seca 1890. godine. Epidemija je bila obuhvatila 30 sela, jer su je mještani bježeći raznosili u okolna sela. Napuštanje sela i bježanje u šumu jedna je od karakteristika zaštite od bolesti koja se pominje u Crnoj Gori i Srbiji.

Drugo uputstvo šta treba raditi u slučaju kolere nalazi se u Hercegovskom arhivu iz 1886. godine (Arhiv H. N., 450, 1886) i glasi: »Danas se sastadoše općinsko upraviteljstvo i zdravstveno Povjereništvo da dogovorno odrede sve što bi trebalo u slučaju kolere da se uradi, te poslije uzajamnog dogovora bijaše odlučeno »: (slijedi uputstvo u sedam tačaka, od kojih je interesantno navesti tačku 7 kojom se zabranjuje da se na pijaci prodaje zeleno voće i žuti krastavci).

Treće opširno uputstvo u vezi s kolerom sadržano je u Okružnici C. K. Namjesništva dalmatinskog okolišnim kapetanima pisanoj u Zadru 27. srpnja 1865. godine (Kotorski arhiv, O. D. XXXII, str. 254/1865). U Okružnici stoji:

U sadašnjim okolnostima kada je bolest koja je ostavila za sobom najžalosniju usponerenu smrtonosno bjesni u nekim pokrajinama od nas udaljenim ali nažalost mogla bi se uvući i u Dalmaciju pored najstrožih mjera, koje su uvedene, da se zabrani koliko stoji u ljudskoj snazi njen ulazak. Da bi se doskočilo rasprostranjenju obične pošlice i da bi se stanovnici osobito po selima predohranili (sačuvali) od kolere, Namjesništvo preporučuje da se pridržavaju sledećih opomena.

Od svih tih mjera napominjemo tačku 8 u kojoj se nalazi ondašnje svatanje o uzroku kolere:

Najposlije paziti na čistoću osobah, unutrašnjost kućah i predkućija, udaljavajući bunjišta (gnojišta, đubrišta) i nositi male one lokve iz kojih se izvijaju smrdljive pare, koje neprekidni uzrok bolesti.

I još jedan dokument govori o shvatanju etiologije i o mjerama koje su preduzimate da se bolest spriječi. Bio je zabranjen dolazak Lojdovih parobroda i svega drugog što dolazi iz Trsta.

To je bio i razlog što je katolički kler podigao molitve Svevišnjem da bi udaljio slične nesreće i zla sa svih strana, ali ne samo iz samoga straha od kolere u Crnoj Gori, već isto toliko što se ta bolest ponovo širi, »na mnoge strane bliske nama, kako u Ercegovini i u Italiji, i obaviješten sam, da slične molitve su takođe podizane u sve druge djelove Dalmacije«, a ove sigurno nijesu bile podignute iz osjećaja neprijateljskih prema Crnoj Gori (Med. zapisi, 29, str. 179, 1957).

Prema pismu bez potpisa koje je sačuvano u ličnom književnom arhivu mogao bi se shvatiti suprotan stav od gore navedenoga.

»Poznato je da je Knjaz zajedno sa svojim ocem Mirkom u početku bolesti godine 1867. otputovao u Italiju, odakle su se brzo vratili, jer 20. VII Mirko umire od kolere na Cetinju. U pismu se kaže da su knjaz Nikola i njegov otac Mirko ostavili narod koji umire od bolesti kolere i od gladi, a oni utekli u Italiju i Pariz«.

Dušan LAKOVIĆ, Filip ŠOĆ and Drago PETROVIĆ

Upon the base of archival material, the authors communicated the epidemic of cholera in Montenegro, in 1867 when the father of Duke Nikola Montenegro had died in Cetinje; they also described the year 1890 when the first instruction on cholera was published and contained some notes on the appearance of that disease in Montenegro and Serbia. The first instruction of that kind was published in 1886. But the best description was that of cholera from 1911 with many details and comments written by dr Vujačić, as well as on the procedure and treatment of sick people and those died from that dangerous disease.

Vladimir BAZALA

Cesare Zarotti (1610-1670) bio je liječnik u Kopru i mora da je svojedobno bio dobro poznat ili čak znamenit, jer mu padovanski nakladnik i knjižar Frambotti 1642. god., dakle u njegovoj 32. godini života, posvetio svoje ukusno opremljeno izdanje prijevoda Galenova djela ARS MEDICINALIS koje je napisao svojedobno znameniti Niccolò Leonicensi di Lonigo (1428-1524), profesor medicine u Padovi, Bologni i od god. 1464. u Ferrari, gdje je — kako se misli — bio učitelj Theophrastusa Bombastusa von Hohenheim, zvanoga Paracelsus.

Danas Zarottija ne spominje ni najveći liječnički leksikon BIOGRAPHISCHES LEXIKON DER HERVORRAGENDEN AERZTE ALLER ZEITEN UND VÖLKER, osnovan od E. Gurlta i A. Wernicha, a izdan od A. Hirscha, kojega je 2. izdanje od god. 1934. izradila znamenita trojka W. Haberling, F. Hübotter i H. Vierordt. Ne spominje ga ni naša Medicinska enciklopedija Leksikografskoga zavoda u Zagrebu. U Hrvatskoj medicinskoj bibliografiji JAZU, dio I knjige, sv. I: 1470-1875. spominje se samo »kao liječnik u Kopru« i navodi kratki naslov njegova djela, o kojem ću još opširno govoriti, a za koje se kaže da je to »Medicinsko-historijska rasprava o antičkoj medicini prema podacima iz Marcijalovih epigrama«. S obzirom na Frambottijevu posvetu rečenoga izdanja Galenova prijevoda (Padova, 1642) uvrstio sam Zarottija u svoju raspravu MEDICINSKE VEZE IZMEDJU OBIH OBALA JADRANA (Zagreb, 1968) i u sve rasprave koje sam napisao o toj temi na talijanskom jeziku, a nisam propustio da mu u posljednje vrijeme ne posvetim i više pozornosti. Jedini naš pisac koji spominje Zarottija, čini mi se, jest splitski liječnik i polihistor Julije Bajamonti (1756-1818). Ali, to je ujedno sve što o njemu znamo.

Zamislilo je napisati 4 knjige komentara traktatima o medicini koji se nalaze u epigramima Marka Valerija Marcijala, ali je od tih knjiga god. 1657. izašla tiskom u Veneciji samo prva knjiga. Pa i ta je danas malo poznata, a i teško se nalazi. Zagrebačka sveučilišna i narodna knjižnica